

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 445

YIL XXXVIII

MAYIS 2000

TÜRKİYE'DE EBU MANSUR MUHAMMED EL-MATURİDÎ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

*Dr. Ahmet Vehbi ECER**

Maturidî Kimdir?

Ebu Mansur Muhammed el-Maturidî es-Semerkandî (öl. 333/944) Türk milletinin yetiştirdiği ve görüşlerine sahip çıktığı, benimsediği İslâm Dini tarihinde eşine az rastlanan büyük bir din bilginidir. Kısaca **Maturidî** veya **Semerkandî** adlarıyla anılmasının sebebi, doğum yeri dolayısıyladır. Muteber tabakat kitaplarının verdiği bilgilere göre Maturidî, Maveraünnehr bölgesinde **Semerkand**'ın **Matürid** kasabasında doğdu⁽¹⁾. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte ise de ölüm tarihinin H/333-M/944 olduğu konusunda ittifak vardır. Maturidî Semerkand'ın Cakerdîze mahallesinde⁽²⁾ âlimlerin defnedildiği mezarlığa gömüldü.

Maturidî kendi bölgesindeki Hanefî ekolüne bağlı bilginlerden ders aldı. Böylece Ebu Hanife'nin düşünce sistemini öğrendi, onun akılcı, hürriyetçi ve hoşgörülü metotlarının etkisiyle kendi inanç sistemini çağdaşı **Ebu'l-Hasan el-Eş'ari** (324/935) ve **Ebu Cafer et-Tahavî** (333/944)'den farklı biçimde kurdu. Sistemini metotlarını yazdığı **Kitabü't-Tevhîd**, **Te'vîlat ü Ehl'is-Sünne**, **Risale't'ün fi'l-Akaid...** adlı kitaplarından ve öğrencilerinin eserlerinden öğreniyoruz.

Maturidî dinin açıklanmasında akla ve nass'a, her ikisine birden dengeli ve eşit şekilde değer verdi. Bir bilginin ifadesiyle "Maturidî'nin metodunda aklın herhangi bir mübalâğaya sapmaksızın ve haddini aşmaksızın büyük bir yer ve değeri vardı⁽³⁾. O, esasî ilgilendirmeyen inanç farklılıkları ne olursa olsun kible-

* Erciyes Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi.

(1) Semerkand için bakınız: Yakut Hamevî, **Mu'cem ül-Bu'ldân**, Beyrut 1968, III, 247 vd.; H.H. Schaeder, "Semerkand", **İslâm Ansiklopedisi**, X, 468-471; **Matürid** kasabası Semerkand'ın bir mahallesi veya nahiyesidir. D.B. Macdonald-Ahmed Ateş, "Matüridî", **İA**, VII, 404 vd.; W. Barthold, **Moğol İstilâsına Kadar Türkistan**, Çev.: H.D. Yıldız, İstanbul 1981, 108-128.

(2) Barthold, 116.

(3) Muhammed Ebu Zehra, **İslâm'da Siyasî ve İtikadî Mezhepler Tarihi**, 240.

ye yönelen herkese **mümin** gözüyle bakar, açık bir yalanlaması olmadığı sürece, insanların ibadetlerine ve işlerine karışılmayacağı kanaatindedir. Bu durumu "**amelin (eylemin) imana dahil olmaması**" cümlesiyle açıklar. Böylece Matürîdî kible ehlinin başkaca eylem ve düşünceye sahip olmalarını hoşgörüyü karşılar ve kendi prensiplerine uymayan ve inanmayan kimseyi zorlamaz. Ayrıca Matürîdî'ye göre akıl bilgi kaynaklarından. Türk milletinin gönlünü, kafasını, zevkini ve hayatını doldurdu. Türk toplulukları arasında kültür birliğinin sembolü oldu. Matürîdî ekolünün günümüzde bilinmesi ve benimsenmesi toplumda dinin akılcı, bilimci, hoşgörülü yansımaları sağlayacaktır.

Matürîdî ile ilgili olarak mezhepler tarihi, ilm-i kelâm, tabakat ve ansiklopedi... çeşidinden eserler içinde dağınık, basit ve kısa bilgiler mevcuttur, ancak ilmî olarak Türkiye'de dikkatlerin Matürîdî üzerine teksif edilmesinin tarihi çok yenidir. Merhum Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân'ın 1952 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayınladığı ve birkaç sayı devam eden "İslâm Akaid Sisteminde Gelişmeler" başlığını taşıyan makalesi ile 1953 yılında Matürîdî'den **İslâm Akaidine Dair Eski Metinler** adıyla yaptığı tercüme dikkatleri çeken önemli yayınlardır. Daha sonraları kitap ve makaleler dışında özellikle ilâhiyat fakültelerinde yaptırılan lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile Matürîdî'nin tefsirciliği, ilâhiyatla ilgili görüşleri, metodu tanıtılmaya çalışıldı. Matürîdî'nin takipçisi bulunan bilginlerin eserleri tercüme edildi. Ben bu yazımda 1952 yılından bu yana Matürîdî ile ilgili Türkçe araştırma ve yayınları tesbit etmeye çalıştım. Gene benim şimdilik tesbitlerime göre Erciyes Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü tarafından 14 Mart 1986 tarihinde Matürîdî ile ilgili bir sempozyum düzenlenmiş ve bu sempozyumun bildirileri aynı kurum tarafından basılmıştır.

A. KİTAPLAR

Ahmet Vehbi Ecer;

Türk Din Bilgini Matürîdî, Ankara 1978, 127 sayfa. Bu kitap Matürîdî'nin hayatını ve görüşlerini toplu hâlde veren tek Türkçe eserdir. Dokuz bölümden oluşan bu kitapta girişten sonra, Matürîdî'nin Hayatı ve Zamanı, Matürîdî'nin Dinî Anlama Metodu, Matürîdî'nin Eserleri, Matürîdî'nin Dinin Temel Meseleleriyle İlgili Belli-Başlı Görüşleri, Eş'arilik ile Matürîdîlik Arasındaki Farklar, Matürîdî'nin Takipçileri, Matürîdîlerin Ana Kitabı **Nesefî Akaidi**'nin tercümesi, Matürîdî'nin Türk Kültüründeki Yeri gibi başlıklar ve konular yer almaktadır. Yaklaşık 120 kaynağa dayanan bu eserin ikinci baskısı yapılmamıştır.

M. Saim Yeprem;

İrade Hürriyeti ve İmam Matürîdî, İstanbul 1980, 378 sayfa. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Kelâm Öğretim Üyeliği tezi olarak yapılan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hürriyet ve iradenin tarifleri ile felsefede, psikolojide irade konuları batılı bilginlerin görüşlerine göre ele alınmakta, ikinci bölümde ise "İslâm'da Hürriyet ve İrade Problemi" genel başlığı altında Müslüman bilginlerin konuyla ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Üçüncü bölüm tamamen Matürîdî'nin irade ve kaderle ilgili görüşlerine ayrılmaktadır. Kitapta bibliyografyadan sonra şahıs, eser, mezhep, yer... indeksleri de yer almaktadır.

Kemal Işık;

Matürîdî'nin Kelâm Sisteminde İman, Allah ve Peygamberlik Anlayışı, Ankara 1980, 145 sayfa. Ankara ve Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitelerinde öğretim üyeliği yapan Prof. Dr. Kemal Işık'ın doçentlik tezi olarak 1974 yılında hazırladığı bu eser dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Matürîdî'nin hayatı ve zamanına yer verilmiş, ikinci bölümde iman, üçüncü bölümde Allah, dördüncü bölümde peygamberlik konuları Matürîdî'nin eserlerine göre işlenmiştir. Kitap 161 adet kaynak listesini oluşturan bibliyografya ile sona ermektedir.

Hasan Şahin;

Matürîdî'ye Göre Din, Kayseri 1987, 96 sayfa. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesinin yayınladığı bu eserde Önsöz ve Girişden sonra Din, Akıl-Din İlişkisi, Din-İman İlişkisi, Din-İslâm İlişkisi, Din-Hürriyet İlişkisi, Din-Şeriat İlişkisi gibi başlıklar yer almakta ve Matürîdî'nin **Kitabu't-Tevhid**'inden kaza ve kaderle ilgili bölümünün ve Gazalî'nin **el-Munkız** adlı kitabının bir bölümünün tercümeleriyle sona ermektedir.

Mustafa Sait Yazıcıoğlu;

Matürîdî ve Neseffî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı, İstanbul 1992, 142 sayfa.

Hanifi Özcan;

Matürîdî'de Bilgi Problemi, İstanbul 1993, 183 sayfa.

- Ebu Bekr es-Sabunî; **Matürîdî'ye Akaidi**, Çev.: B. Topaloğlu, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 224+158 sayfa.
- Yusuf Ziya Yörükân; **Ebu Mansur Matürîdî'nin İki Eseri**, Ankara 1953.
- Şerafettin Gölcük; **Kelâm Açısından İnsan ve Filleri**, İstanbul 1979.
- Ali Nar; **Ehl-i Sünnet'in En Meşhur Akaid Risaleleri**, İstanbul 1984.
- Muhammed Eroğlu; **Ebu Mansur el-Matürîdî ve Te'vilatu'l-Kur'an**, İstanbul 1971, 45+526 sayfa.
- Adil Bebek; **Matürîdî'de Günah Problemi**, İstanbul ?, 216 sayfa.

B. MAKALELER

- Muhammed b. Tâvit et-Tancî, "Ebu Mansur el-Matürîdî", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1955, Sayı 1-2, 1-12.
- Yusuf Ziya Yörükân, "İslâm Akaid Sisteminde Gelişmeler ve Ebu Mansur Matürîdî", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1953, Sayı 2 ve 3.
- Mustafa Öz, "Ebu Mansur Matürîdî, Hayatı ve Eserleri", **Diyanet Dergisi**, 1974, Sayı 5.
- , "Matürîdî ve Eş'ari Hakkında Bir Tedkik", **Diyanet Dergisi**, 1975, Sayı 2.
- A. Vehbi Ecer, "Ebu Mansur el-Matürîdî", **İslâm Medeniyeti Dergisi**, Mart 1973, Sayı 29.
- , "Ebu Mansur Muhammed Matürîdî", **Kültay Dergisi** (Kayseri), Mart 1975, Sayı 2.
- , "Ebu Mansur el-Matürîdî es-Semerkindî", **Millî Kültür Dergisi**, Ekim 1977, Sayı 10.
- , "Matürîdî'nin İslâm Dünyasında Tanınması", **Diyanet (İlmî) Dergisi**, Ocak-Mart 1987, Sayı 1, 12-17.
- M. Said Yazıcıoğlu, "Matürîdî Kelâm Ekolünün İki Büyük Siması: Matürîdî ve Neseffî", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara 1985, Sayı 27, 281-298.
- Şerafettin Yaltkaya, "Türk Kelâmcıları", **Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1932, Sayı 23, 7-15.

Emrullah Yüksel,

“Eş’ariler ile Matürîdîler Arasındaki Görüş Ayrılıkları”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1990-1991-1993, 1-11, 16-20, 8-17.

C. SEMPOZYUM

14 Mart 1986 tarihinde Kayseri Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü'nün organizatörlüğünde **Ebu Mansur Muhammed el-Matürîdî** ile ilgili bir sempozyum düzenlenmiş ve bu sempozyumda tartışılan bildiriler E.Ü. Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü'nün 6 numaralı yayını olarak Prof. Dr. Ahmet Hulusi Köker'in Önsözü'yle basılmıştır. Burada sırasıyla yayınlanan bildirilerin başlıkları ve hangi sayfalar arasında yer aldığı aşağıya çıkarılmıştır.

<u>Bildirinin Sahibi</u>	<u>Bildirinin Başlığı</u>	<u>Sayfalar</u>
Ahmet Uğur;	“Matürîdî'nin Zamanında İslâm Âlemine Kısa Bir Bakış”	1-8
Ahmet Vehbi Ecer;	“Matürîdî'nin Tanınması”	9-16
Cihat Tunç;	“Matürîdî'nin İman Anlayışı”	17-22
Muhittin Bağgeci;	“Matürîdî'nin Kelâm Metodu”	23-32
Ali Bardakoğlu;	“Hüsn ve Kubh Konusunda Aklın Rolü ve İmam Matürîdî”	33-49
Celâl Kırca;	“Matürîdî'nin Tefsir, Te'vil Anlayışı ve Metodu”	50-69
Murtaza Korlaelçi;	“Matürîdî'nin Düşünmeyle İlgili Bazı Ayetleri Tevili ...	71-88
Ali Toksar;	“Matürîdî'ye Göre Evlenmede Şahitlik”	89-97
Selahattin Polat;	“Matürîdî'ye Göre Gayb Meselesi”	99-117
Kemal Atik;	“Matürîdî'nin Müteşabih Ayetlere Bakış Açısı”	119-134
Metin Yurdağtür;	“İmam Matürîdî'nin Te'vilâtı'nda Kader ile İlgili Bazı Ayetlerin Yorumu”	135-163
Ahmet Coşkun;	“İmam Matürîdî'nin Rızıkla İlgili Ayetleri Tefsiri”	165-178
Ali Rıza Karabulut;	“Matürîdî'nin Eserleri Hakkında Yazılımlar”	179

Ç. LİSANS, YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA ÇALIŞMALARI

(Soyadları Sırasına Göre)

Adıgüzel Nuri; **Eflatun'da Tanrı Anlayışı ve Matürîdî Kelâm Açısından Tenkidi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, III+115 sayfa, Yüksek Lisans Tezi

Ağaç Serdar; **Matürîdî'nin Kaza ve Kader Anlayışı**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Erzurum 1990, 23 sayfa, Lisans Tezi.

Aslantürk, Ayşe Hümeysra; **Ebu Mansur Muhammed b. Muk. el-Matürîdî'nin Te'vilât ül-Kur'an'ında Süretü'n-Nisa**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü, İstanbul 522 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.

Aykara Sevim; **Matürîdîler ile Eş'ariler Arasındaki İhtilâflar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ankara, Lisans Tezi.

- Baktır Mehmet; **Matürîdî Kelâmcıları ve Bunlar Üzerinde Yapılan Çalışmalar**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992, 59 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.
- Baykara Sevim; **Matürîdîler ile Eş'ariler Arasındaki İhtilâflar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ankara, Lisans Tezi.
- Baytaş Mehmed; **Ebu Mansur Muh. b. Muhammed el-Matürîdî ve Te'vilatü'l-Kur'an'dan Mümtelhine Suresi Tefsiri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, Yüksek Lisans Tezi.
- Bebek Adil; **Matürîdî'de Günah Problemi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, XII+153 sayfa, Doktora Tezi.
- Camuzcuoğlu Gökçen; **Farabi İbn Sina Matürîdî'ye Göre İnsan Hürriyeti**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1991, Yüksek Lisans Tezi.
- Can Mustafa; **Matürîdî'ye Kadar Nübüvvet Karşı Çıkanlar ve Matürîdî'de Nübüvvet Anlayışı**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, Doktora Tezi.
- Can Mustafa; **Matürîdî'ye Kadar Nübüvvet Karşı Çıkanlar ve Matürîdî'de Nübüvvet**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 235 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.
- Cihan Ahmet; **Matürîdî'nin Hikmet ve Rızık Anlayışı**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1987, Yüksek Lisans Tezi.
- Demir Ahmet İ.; **Müttekaddimîn Devri Kelâmcılarına Göre Bilgi Kaynağı Olarak Keşf ve İham**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, 96 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.
- Demir Ramazan; **İmam Matürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, 21+130, Yüksek Lisans Tezi.
- Eroğlu Muhammed; **Ebu Mansur Matürîdî ve Te'vilat ül-Kur'an**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, VIII+45+526 sayfa, Doktora Tezi.
- Güney Ahmet; **Eş'ari ve Matürîdî'nin Hayatları, Bazı Görüşleri**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri 1990, 2+27 sayfa, Lisans Tezi.
- İmamoğlu M. Ragıp; **İmam Ebu Mansur Matürîdî'nin Te'vilat ül-Kur'an'ındaki Tefsir Metodu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1973, 149 sayfa, Doktora Tezi.
- Kılıç Muhammed Emin; **İlk Dönem Matürîdî Kaynaklarında İstilahlar**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, 78 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.
- Koçar Musa; **İmam Matürîdî'de Esmâ-i Hüsnâ**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, 137 sayfa, Yüksek Lisans Tezi. *Marmara*
- Kuruoğlu Ahmet; **Ebu Mansur Matürîdî'nin Kaza ve Kader Görüşü**, Atatürk Üniversitesi İsl. İlm. Fak., Erzurum 1978, 100 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.
- Öktem Ülker; **Mestcizade'nin "Al-Hilafiyat Bayna al-Hukama ma'a al-Mutakallimin ve al-Hilafiyat Bayna al-Mu'tazila ma'a al-Aşa'ira ve al-Hilafiyat bayna al-Aşa'ira ma'a al-Maturidiyya"** adlı eseri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993, 529 sayfa, Doktora Tezi.
- Özcan Hanifi; **Matürîdî'de Bilgi Problemi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1985, Yüksek Lisans Tezi.
- Özdeş Talip; **İmam Matürîdî'nin Te'vilatü Ehli's-Sünne Adlı Eserinin Tefsir ve Metodolojisi (Tahlil ve Tanıtım)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997, Doktora Tezi.

- Özgen Mustafa; **Eş'ari ve Matüridî Mezhepleri Arasındaki Görüş Farkları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992, 123 sayfa, Yüksek Lisans Tezi.
- Özyürek Mehmet; **Matüridîye ile Eş'ariye Arasındaki İhtilâf Noktaları**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri 1992, 127 sayfa, Lisans Tezi.
- Pehlivan İbrahim; **İlk Matüridî'lere Göre Hüsün ve Kubuh Meselesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1985, Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin Hasan; **Descartes'in Tanrı Anlayışı ve İslâmî Açından Değerlendirilmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1982, VI+247 (Değerlendirme Matüridî'ye göre yapılmıştır).
- Uysal Hüseyin; **İmam Matüridî'nin Te'vil Anlayışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1992, Doktora Tezi.
- Yılmaz Nusrettin; **Kelabazi'nin Tasavvuf ve Akaid Alanındaki Görüşleriyle Matüridî'nin Mukayesesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1990 107 sayfa, Doktora Tezi.
- Yücedoğru Tefik; **Eş'ari ve Matüridî Mezheplerinin Tekvin Sıfatı Anlayışı**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1984, Yüksek Lisans Tezi.
- Yüksek Nafiz; **Matüridîye ile Şii İmamiyenin Mukayesesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İzmir 1983, Lisans Tezi.
- Yüksel Nazmi; **İmam-ı Matüridî'de Taklid ve Tahkik**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri, 25 sayfa, Lisans Tezi.